

MIERNOŚĆ (170) *sb f*

mierność (166), **miarność** (4); miarność *MurzNT* (3); mierność : miarność *Mącz* (18:1).

-e- (169), -ę- (1)

e, o oraz a jasne.

sg *N* mierność (63). ◇ *G* mierności (27). ◇ *D* mierności (7). ◇ *A* mierność (24). ◇ *I* miernością (20). ◇ *L* mierności (28). ◇ *V* mierności (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI–XIX w.

1. *Umiar, umiarkowanie, złoty środek, to, że czegoś jest w sam raz; temperamentum Mącz, Calep; mediocritas Mącz, Cn; aequabilitas, aequitas, aequalitas, medietas, temperatio Mącz (167) : AEquitas, Równość/Miarność/Ísprawiedliwość. Mącz 4d, 4c, 213b, c, 443b [2 r.]; Temperamentum – Mierność, vskromnienie. Calep 1052b.*

[Wyrażenie: »złota mierność«: Aurea mediocritas, to ięft/ Złota mierność. *BudUrząd* 240.]

Szereg: »śrządek a mierność« (1): wízelka rzecz dobra we írzodku á w mierności zależy. GlabGad E4.

a. *W ujęciu ilościowym (10) :*

α. *Właściwe proporcje (5) : oczy też y brwi także y nos mają proporią to ięft, zgodne przístofowanie íednego człónku do drugich w mierności GlabGad N3; SienLek 2.*

mierność czego (1): ták fye rzędzić w pokármięch y w pićiu/ ktorými by mierność tákowey wilgości podpomagał SienLek Vuu4.

Zwroty: »w mierność przyść« (1): á íż w tych człónkach záchowywáią się álbo wilgości zbytnie/ álbo lipkości [...]: tedy potrzebá też o tym rádźić/ íakoby wnątrze wmierność przyźło SienLek 100v.

»zachowywać w mierności« (1): wiatr one duchy [w ciele] potwierdza dawaiąc im moc y íię, á tak íe kocha, ítrzeże, y zachowywa w prawej mierności. GlabGad F5v.

β. *Niedostateczność, ograniczoność (1) : íle zmyłfu náłzego mierność będzie mogła/ poítáramy íię żebyłmy to wyłóżyli. CzechEp 258.*

γ. *O pogodzie, klimacie: łagodność (4) :*

Wyrażenie: »mierność powietrza, na powietrzu« = aeristemperatia, temperies coeli Mącz (3:1): Íańość A mierność na powietrzu FalZiół V 55v; tá Kráiná obfita íęftth we złoto/ w ptaki/ w bawełnę/ ma mierność powietrza/ Lud dobry BielKron 444; Mącz 443b [2 r.].

b. *W ujęciu jakościowym; cecha człowieka: właściwe postępowanie, powściągliwość, unikane przesady; temperantia Murm, BartBydg, Mącz, Modrz, Calag, Cn; modestia Mymer¹ BarBydg, Vulg, Modrz, Calag; frugalitas Mącz, Calep, Cn; taciturnitas BartBydg; moderatio Mącz [w tym: czyja (10): pron poss (5), G sb i pron (4), ai poss (1)] (149) : Murm 206; Mymer¹ 34; BartBydg 92; Mierność też taką miał [Sokrates] że po wízitki dni żywota íwego żadzno [!] pogorńzenia nigdy po íobie nikomu niedawał, rofkóły żadnych niemiłouał [!] BielŻyw 46, 100; GlabGad O3; RejJóz L7; Czychość [lege: cichość]/ miarność [...] fałżywych proroków MurzNT 111 marg, 111; BielKom E4; rozgniewány gdi kárác będzie/ nigdy tey myerności nye záchowa ktora yeft myedzy trochą á máłem. GliczKsiqż G3v; RejWiz 42; Leop Philipp 4/5; RejZwierz 30v; BibRadz I 12c marg; BielKron 125v; Temperantiae prudentiaequ specimen, Ták mierności yáko y mądrości przíkład. Mącz 404d, 138a, 228b, c, 335c,*

421b; tá cnotá mierność/ ma ten vrząd/ przywodzić rozumowi pod pośluzęńtwo to/ co fie w áffekciech poczćiwosci przeciwi. *GórnDworz* Ff7, Ff7, Ff7v [2 r.]; *ModrzBaz* 8, 15, 62v; *Calag* 344b, 349a; Ałz potym dorofło/ dobrze wboiázní Bożey wychowáne/ y w mierności: ifz też potym y zakonnikiem w onymże kłałztorze zołtáło ono pácholę *SkarŻyw* 184; *ArtKanc* M4; *GórnRozm* K; *Calep* 437a.

mierność w czym (3): *BielKom* E4; *ModrzBaz* 113v; ábowiem [prawa] nie tylko fá zwiáńkiem połpolitego towarzýłtwá/ ále też ofobliwie mierność záchowuiá w prowadzeniu iego. *Phil* D3.

W połączeniach szeregowych (31): *BartBydg* 171; *BielŻyw* 45; Nyechayby fie dzyecyę pokáđ dzyecyęcyem yełt/ ku myernosci á ftáteczności y íłczyrosći przykłađáło *GliczKsiąż* F5v, E7v, H; Sędzia powinien mieć w łobie thy cnoty/ boiáźń Bożá/ prawdě/ mądrołć/ rołtropnołć/miernołć/ przeciw włzythkim równá miłofć/ práwá vmieiętnołć/ możnołć. *GroicPorz* bv; *KrowObr* 154v; *BielKron* 122, 334v; *GórnDworz* Eev, Ee7, Hh3; A Rycerłtwo twoie Krzełściáńłkie nie potrzebuye wyełkich trudnołci áni praczey/ iedno ćichołci/ pokory/ pokoiu/ miernołci/ ípráwiedliwołci/ pobożnego á cnotliwego żywothá. *RejPos* A4, 346; *RejZwierc* 240v; *RejPosWstaw* [21³], 22; *BudBib Sap* 8/7; práwa czełłć á včćiwofć/ nie zależy w zacnołci rodzáiu/ [...] ále w tych cnotách/ ktore wláłnie dobrym przynależá/ iáko w rołtropnołci/ miernołci/ łczodroblíwołci/ á w lekkim wázeniu ábo wzgárdzeniu przypadkow ludzkich. *ModrzBaz* 14, 117; *GórnRozm* L2v; Mądrołć tákże bez ípráwiedliwołci/ íełt chytrofć: Miernołć bez męłtwá/ gnułnołć: á ípráwiedliwołć bez miernołci/ írogołć. *Phil* D2, O2; *LatHar* ++8v, + ++, 35; *WujNT Gal* 5/23; *PowodPr* 63; *SkarKaz*)(3v; *SkarKazSej* 698b.

W porównaniu (1): Ale miernołć w kthorey záburzenia żadnego niemáłz/ tháka íełt/ iáko ten drugi Hetman/ ktory bez rozłania krwi wygrawa/ y zołtáie włzytkiego pánem. *GórnDworz* Ff6v.

W charakterystycznych połączeniach: dobra (najlepszá) miernołć (2), nienaganiona, smętná, zbytnia; miernołć umyłłu, miernołć (za)chowáć (5), chwálíč; miernołci przykłađ; miernołci uczyć (się) (3); z miernołci wyniłłć, wykroczyć; ku miernołci być mian, być wiedzion, przykłađáć się; w miernołci chowáć się (wychowáć) (2), żywołt spráwiáć; miernołć w káżdej rzeczy (2).

Szeregi: »miernołć a (i) cnota« (2): Ale wierz mi że włzędy włzytko tym łkázimy/ Gdzye z miernołci á s cnoty namniey wykroczyemy. *RejWiz* 74; *KochDryas* A2v. [Ponáđto w połączeniu szeregowym 1 r.; w połączeniach niewspólrzędnych 16 r.]

»miernołć i (abo) skromnołć« = *sobrietas et modestia* *Vulg* [szyk 2:1] (3): Antyoch [...] záplákał/ przywođzác łobie miernołć y wielká łkromnołć onego człowieká vmárlęgo. *BibRadz 2.Mach* 4/37; *BudBib 2.Mach* 4/37; *ModrzBaz* 113v. [Ponáđto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»trzeźwołć a miernołć« (1): biorác łobie w tey mierze ná pomoc obyczáie Mureny z trzeźwołciá á miernołciá złáczóne [cum sobHetate et temperantia coniunetis]. *ModrzBaz* 55. [Ponáđto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»wstrzymałofć (a. wstrzemieźliwołć, a. wstrzymanie) albo (a, i) miernołć« [szyk 2:1] (3): *BielŻyw* 35; *WujJudConf* 198v; Iáko bowiem ich požáđliwołciá/ y inemi ípráwámi nieprzyłtoynymi bywa zaráżona Rzeczpołpolita/ ták záłię włtrzemieźliwołciá y miernołciá popráwę íwá bierze cnothá *Phil* P2. [Ponáđto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Wyrażenie przyimkowe: »bez mierności« (1): Iełt iefzcie nieprzyiaćiel mądrości: gorné [!] y wyfokie o łobie bez włytydu y mierności rozumienie *SkarKazSej* 661a.

Personifikacje [w tym jako osoba dramatu w *BielKom* (6)] (8): (nagl) Ołoby rozmawiające w tey Komediey. (-) Bachus/ Mierność/ modełtia. *BielKom nlb* 8; Przeto poydę do miłey mierności/ Tá rozezna náłze wąpłiwości / Y vkaże ná fwiát drogę proftą/ Wedle ktorey żądze dułzne roftą *BielKom* E6v, D4v, E7v, F, Fv; Mierność do Obżárftwá. *RejZwierc* 231v, B3v.

W *przen* (1) : Ale gdy co rozumem á boiáźnią Bożą/ Nadobnie potrżęłione przed kogo położą/ A fáłátá z mierności vczynioná ktemu/ Tá potráwá łmákuie nadobnie káždemu. *RejWiz* 48v.

α. Umiarkowanie w jedzeniu i piciu; *sobrietas* *Mącz*, *Modrz*; *abstinentia* *Mącz*; *mediocritas* *Modrz* (39) : *PatKaz III* 146v; *SeklKat* D2; *MurzNT* 38v; A ták wołę mierność fwą záchowác/ Niż brzuchowi bez miáry ołdowác. *BielKom* Fv; *RejZwierc* 32v; *Curare aetatem et valetudinem suam mediocri somno, cibo et potu, Zdrowia fwego miernością łzánowác. Mącz* 73b, 446d; Wybor Potraw łłuznych/ potrzebny ku zdrowiu/ iáko y Mierność. *SienLek* 5, S[ss]3, Vuu3; *BielSpr* 49v; *WujJud* 190v [2 r.], L16v, Nnv; Przeto ifz z młodości przyuczony połtom y wielkney mierności/ na ty ludzkie rołkofzy w potráwách/ pátrzyć nie mołł. *SkarŻyw* 87; *ArtKanc* S17 [2 r.].

mierność czego (4): *PatKaz III* 146v; *ModrzBaz* 10 [2 r.]; á niech zniłzczeie w mierności/ iedzenia, pića łkromnego/ buyność ciáłá fwowolnego. *ArtKanc* T6v.

mierność w czym (2): ktore [*ciało nasze*] mamy zwicięzić timy vczinki/ połtem/ to iefł/ miernołczią/ wiedzieniu/ wpycziu/ wodzieniu *SeklKat* Tv; *RejPosWstaw* [110³].

W *przeciwstawieniu*: »mierność ... pijaństwo« (2): Bo cukruy ty łobie iáko chcefz pijaństwo/ záváždy ie przedsię mierności naydźielz przeciwné. *KochPij* C3v, C3v.

W *charakterystycznych połączeniach*: mierność ustawiczna, wielka; jedzenia mierność (3), picia (3); mierność w jedzeniu (2), w odzieniu, w piciu (2); mierności pożywać; przyść ku mierności; miernością szanowác; z miernością pożywać; w mierności jeść, pić.

Wyrażenia: »trzezwia mierność« (1): drugie trzy dni potrawkę iednę iadł/ y wino w trzewiey mierności pił. *SkarŻyw* 570.

Szeregi: »mierność a powciágnienie« (1): Zafię gdyby dla zbytku á obżárftwa [*nieprzezpieczność była*] [...] Thedy pożywać miernołci á powciágnienia przez nieiaki czas *FalZioł* V 32.

»trzezw(i)ość, (a, a(1)bo) mierność« [szyk 7:2] (9): *Mącz* 398a; (nagl) O trzeźwości á o mierności. (-) TRzeźwość á mierność máło nie rodzone/ Ty záváždy czynią ludzi ozdobione. *RejZwierc* [213], B3; *WujJud* 190v *marg*; *RejPosWstaw* [21²] [3 r.], 22v.

β. *Poprzestawanie na małym, brak zbytku, skromne potrzeby* (15) : Tákież kto żywie w mierności/ Nie vtraca maiętności/ Włzytko łie mu dobre rodzi/ Kto drogą mierności chodzi *BielKom* E8v, A2; *RejWiz* 55v, 73v; 351a; Vtrátnik teź [...] niezáleci dźiatkam łwem mierności á łkromnego życia. *ModrzBaz* 11v; Począwłzy od máłych áż do wielkich/ włzyłcy mierność łwiętą y prołte vżywanie opuścili *SkarKazSej* 704b.

mierność w czym (2): wiele tych ktorzy mierność záchowuią v nas w piću/ w mowie/ y w obyczáioch *BielKron* 334; *Mącz* 213c. [Cf α. *SeklKat* Tv.]

W połączeniu szeregowym (1): proznowania/ obżarstwa/ y wszelkiego zbytku/ aby się jako naiadowitłzey zarazy wyłtrzegáli: a prace/ trzeźwości y mierności się trzymáli. *ModrzBaz* 118.

W przeciwstawieniach: »zbytek (3), bogactwo, żądza ... mierność« (5): Nie thoć ieft rofkofz kto w bogactwach pływa/ Lecz tu z miernością kto cnoty używa. *RejZwierc* [213]v; *ModrzBaz* 118; kto będzie chciw ná grofz/ y złoto miłował/ Ten będzie moiéy rádzie wielce łye dziwował: Nie wiedząc/ zem ia z infzéy gliny vlepiony. Ia miernością, á ón łnac żądzą przeładzony. *KochMarsz* 154; *WerGość* 226; á wždy iednak zbytków łwych przełtác nie mogą: áni mierności żadnym obyczáiem názládowác chcą *KochPij* C2.

W charakterystycznych połączeniach: *mierność najlepsza, święta; mierność w odzieniu; droga mierności, nauka; mierność zachowywać, zalecié; z miernością używać; mieszkać w mierności, używać.*

Szereg: »ubostwo a mierność« (1): Bo iáko vboftwo á mierność ieft mátką rofkofzy y zdrowia/ ták zaś zbytek z drugiey łtrony ieft łtudnią oprzykrzenia y rozlicznych wrzodow y niemocy. *WerGość* 226.

γ. *Skromność, przyzwoitość, dobre obyczaje; pokora, cierpliwość* (11) : Mierność we włzem záchowác toć się pánnie godzi *BielKom* C6v.

W połączeniach szeregowych (3): Mafzli ná czás biefiádę/ niechay trzeźwia będzie/ Bo mierność włtyd baczenie/ máią mieyłce włzędzyc. *BielKom* C4v; *GórnDworz* Mm2v; *RejPos* 3.

Szeregi: »mierność a cichość« (1): w którym [powołaniu waszym] powołáni ieftelcie/ ze włzeláką miernością á cichołcią/ we włzelákicy łáfkáwości/ znofząc á círpiąc ieden drugiego *RejPosWiecz*² 94.

»mierność i (a) cierpliwość« [szyk 1:1] (2): gdzieby to inny narod miał w łobie taką mierność á cierpliwość iáko oni/ nietylko ziemiá ále y niebo kocháliby się w tákich ludziách. *BielKron* 296v, 246.

»mierność abo czystość« (1): iełliby trwály w wierze y w miłości y w świętobliwości z trzeźwołcią (*marg*) z miernołcią ábo z czyłtołcią. G. (-) *WujNT* 1.Tim 2/15.

»pokora i mierność« (1): y ták mądrosć łtolice łwoie ofadza/ iáko mowi ł. Iákub/ gdzie táká pokorá y mierność przemielzkiwa. *SkarKazSej* 661b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»mierność i wstyd(liwość)« [szyk 1:1] (2): *KrowObr* 223v; Tákze y niewiáły w vbierze ochędożnym/ aby się vbierály ze włtydem y miernołcią [cum verecundia et sobrietate] *WujNT* 1.Tim 2/9. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

2. *Nieprzekraczanie norm postępowania* [czego] (1) : práwie [jesteł] bez równołci/ W rádzie/ w mowie/ w dowćipie/ w vmyłłu miernołci? *SzarzRyt* C2v.

3. *Mierzenie* (1) : Modificatio, rozmyerzenye, myernoscz *BartBydg* 92.

4. *Celność* [czyja] (1) : połtáwiwłzy igłę/ w vcho igłáne žiárnem mákowym zmierzał/ y trafiał: włzyłcy dziwováli łye miernołci iego *OrzRozm* Rv.

Synonimy: **1.** umiarkowanie; **b.** powłciągłliwołć; **γ.** cierpliwołć, skromnołć.

Cf **NIEMIERNOŚĆ**